

Egy hét az Altaj lábánál

A Pusztai Róka Almatiban

Tavalyelőtt ősszel Egerben volt a nomád népek lovastudományában jártas csoportok mutatták be lovaglótudományukat, képzettségüket az íj, a kelevéz és más fegyverek használatában. A találkozón, amelyen a karcagi Pusztai Róka Hagyományörző Egyesület lovasai is részt vettek, akkora siker lett, hogy a vendég kazak hagyományörző csapat is szervezett egy látogatást hozzájuk Kazahsztánba. Így teremtődött meg a lehetősége, hogy a karcagi hagyományörzők a Kecskeriben lévő szállásuktól a pár ezer kilométerre lévő keleti őshazába, egész pontosan a Közép-ázsiai sztyeppékre, rokonok közé is eljussanak. Az utazásról Bene Sándor nagykun kapitányt, a Pusztai Rókák vezetőjét kérdeztük.

- Nagy volt az öröm, hogy ránk esett a választás, hiszen régi álmunk volt már ez. A csapatunkból hatan – a karcagi *Mészáros Laci*, a nagyköri *Balogh Péter*, a pomázi csapatszárnnyból *Leidinger Dániel* és *Stefanek Attila*, valamint a feleségem *Benéné Lajos Katalin* és jómagam utaztunk, de a csoport tagja lett még a nagyrévi csikós hagyományörző *Pető Vanda*, Szolnokról *Fehér Viktor* operatőr és az expedíció vezetője *Egri Sándor*. Utazás legfontosabb célja az volt, hogy részt vegyünk és kazak lovasok előtt „bemutatózzunk” a híres kazah uralkodó – Ablaj kán – emlékünnepe. Repülőgéppel utaztunk ki és egy hetet töltöttünk Almatiban, Kazahsztán korábbi fővárosában.

- *Hogyan és mit csomagol egy lovas hagyományörző a repülőútra?*

- A lovak itthon maradtak, a nyergeinket azonban vittük és persze a fegyvereinket is. Igyekeztünk a legnagyobb súlyhatárnak megfelelően csomagolni: az útra a kaftánt vettük fel, meg csizmát és személyi poggyászként utaztak velünk a repülőn az íjak, a szablyák, a fokosok, pár kelevézhegy (nyelet ott kerítettünk beléjük)... A prágai átszállással összesen tízórás repülőút, 4.800 kilométer megtétele után után egy októberi éjszakán érkeztünk meg Almatiba. A repülőtéren az Egerben megismert kazah lovasok vezetője *Kendibaj Abisev* várt bennünket egy táblával, amin a magyar címer meg egy pusztai róka képe volt. (Nem tudták a nevünk jelentését, a Karcag-karszak szó egyezéséből találták ki.) *Kendibaj* kísért el bennünket a szállodába és ismertette a programot is.

Az első nap városnézéssel telt. Hamar kiderült, hogy az egykori kazah főváros egy a világ nagyvárosai közül.

- Azonnal látni lehetett, hogy a 21. századi kapitalizmus és a modernizáció Almatit is elérte és megkaparintotta, hiszen dettó ugyanaz van ott is, mint Európában. Például hatalmas sugárutakon, örült tempóban rohangálnak az autók, ráadásul az olesó üzemanyag miatt rengetegen járnak gépkocsival. Ezért aztán Almati alacsonyabban fekvő részeiben megszorult a füst (mert a város egyik fele hegyen, a másik része völgyben épült), úgyhogy mindig nagy a szmog meg a por. A szegényebbek a völgyben fekvő városrészben élnek. Egyébként a

szegények és a gazdagok közötti szakadék (és távolság) erősen érződik... Összességében tehát egy „modern” világról van szó.

A vidék élete persze ott is más, igaz, a valódi vidékre, mondjuk Kazahsztán déli sztyeppéire, ahol még jurtákban élnek az emberek, a Pusztai Róka lovasai sajnos nem jutottak el. Mindössze néhány Almati melletti kisebb településen jártak.

- Ottjártunkkor egyébként a rendkívüli aszály miatt csontszáraz, színélmény szerint meg barna és sárga volt minden. Komolyan mondom, a tüdönknek és a szemünknek is felüdülés volt hazajönni, mert idehaza még ekkor zöld volt a mező, tiszta és friss a levegő.

- *Az imént mondtad az olcsó üzemanyagot. Egyébként is olcsóság van?*

- Dehogy. Az üzemanyag ára negyede mint nálunk, de amúgy a többi terméket, az iparcikkeket és az élelmiszert is a magyarországihoz hasonló áron árulják. Tehát a kenyér és az egyéb élelmiszerek egyáltalán nem olcsóbbak, az átlagfizetés viszont valamivel alacsonyabb, mint nálunk. Ahogy a a beszélgetésekből kivettük, ott egy tanárember fizetése kb. 60 ezer forint körül van, vagyis 30-40 %-kal kisebb. Nem könnyű a megélhetés, és hát a gazdagok és nem gazdagok között óriási a különbség. A gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek, mint nálunk.

Az Almati városnézés kiemelkedő eseménye volt a karcagi születésű Mándoky Kongur István (1944-1992) turkológus sírjának felkeresése a *Kengszai temetőben*. (Mándoky Kongur István évtizedekig tanulmányozta a kazak nyelvet, az ország történetét. a kazak nép életét, s akkoriban még egyedülállónak számító előadásai révén már életében legenda lett. Amikor 1992-ben a dagesztáni Mahacskalában váratlanul elhunyt, a Kazak Köztársaság akkori fővárosában Almatiban helyezték örök nyugalomra.)

- Sokáig bolyongtunk a temetőben, mire megtaláltuk a sírját. Egyébként még ma is nagy tisztelet övezi az alakját. Számos olyan kazak emberrel találkoztunk, aki személyesen ismerte vagy pedig hallott róla. Nagyon tisztelik benne, hogy már a Birodalom, a Szovjetunió idejében a kazak nyelv és a kazak kultúra megtartására biztatta őket. („Ne higgyétek el az oroszoknak, hogy kis nép vagytok! Szibériától a Dunáig mindenütt a ti rokonaitok élnek,- tanította kazakoknak tartott előadásában.- E.Gy.)

Almatiban egy általános iskola is felvette a nevét, a sírját az intézmény diákjai és pedagógusai ápolják. A Pusztai Róka tagjai ide is ellátogattak.

- Az iskolában nagy ünnepség keretében fogadtak bennünket. A bejárat előtt az udvaron nemzeti viseletben öltözött gyerekek táncsal köszöntöttek bennünket, az egyik teremben pedig nagyobb tanulókból álló zenekar műsorát hallgattuk meg. (Nagyon tetszett, hogy például a pengetős hangszerek között a dob helyett lópatával diktálták a ritmust.) Persze bejártuk az egész iskolát, ahol több helyszínen is a magyar illetve a rokon népek kultúráját

bemutató relikviákba (egy folyosón pl. Kunkovács László fotográfus kiállításába) futottunk. Egy nagy termet Mándoky Kongur múzeumnak vagy kiállításnak rendeztek be, és nagyon sok dokumentumot, könyvet, fotót állítottak ki. A könyvgyűjtemény egyébként tele van magyar és kazak szakkönyvekkel úgyhogy szükség eseténü egy kis kutatóhelyként is működhet.

- *A fotókon látni, hogy alföldi parasztviseletben róttatok a kazak nagyváros utcáit. Mennyire volt ez ott feltűnő?*

- Az látszott, hogy nem Ázsiából vagyunk, és hát mint idegeneket azért megnéztek bennünket, pláne a városban. Az egyik bolt előtt, amíg valamelyikünk vásárolt odabenn, levettük a nyakból a karikás ostort és csörgettünk egy párat, de azonnal jött is egy biztonsági őr-féleség, és értésünkre adta, ezt itt nem lehet, hagyjuk abba. Összességében azonban mindenütt nagyon kedvesen fogadtak bennünket, amikor pedig kisebb településeken bemutatóztunk mindenütt rokonnépként kezeltek bennünket. Van városi példánk is. Az egyik áruházban nézelődtünk, amikor megütötte a fülünket, a „vengri”, azaz magyarok szó. Hát az egyik fiatal eladó magyarázta valakinek az öltözetünkről, hogy magyarok vagyunk. No, erre aztán mi is szóba elegyedtünk vele, és mondta is, hogy ő nagyon jól tudja a történelemből, meg egyébként is, hogy nyugaton a Kárpát medencében a kazakok rokonai élnek. Ott ezt az átlagemberek közül is nagyon sokan tudják, és mint rokonság vagyunk számon tartva. Beszéltünk egy művésszel is, a *tenge* nevű kazak pénz numizmatikai tervezőjével, aki történész is egyben. Ő is hosszan elemezte a kazak-magyar rokonságot.

- *Eddig a városiakról esett szó. Mikor és hol találkoztatok először lovas kazakokkal?*

- Tudni kell, hogy Kendibaj, amikor a szállodában elmondta ránk váró néhány nap történéseit, hangsúlyozta, most három dolog a legfontosabb: a kökpar, a kökpar és a kökpar. Nos, ez ott a kazak nemzeti, de mondhatom azt is, hogy ázsiai nemzetközi lovasjáték. A karcagiak tőlünk is láthatták már, csak mi *köbörének* mondjuk, nálunk ezen a néven maradt fenn. Amúgy a perzsa nyelvterületen buzkashi a neve, ami annyi jelent: „húzd a kecskét”. Leölt kecskével vagy birkával játsszák ugyanis és lovon. Két csapat van, amik teljes erőbedobással azon küzdenek, hogy a tetemet megszerezzék és a földből emelt célba (ti.”a kapuba”) juttassák. (Mi itt a szelídebb változatot csináljuk juhbőrrel.) A régi nomád kazak lovasjátékok közül ez és talán még a lovasbirkózás maradt fenn. A többit mára elfelejtették, a kökpar viszont ázsiaszerte rendkívül népszerű. Fantasztikus energiával és elszántsággal játsszák, azt mondhatni minden településen, mert a falvakban, a házakon kívül, a faluszéli gyepen kökpar pályák vannak – úgy mint nálunk a focipályák. Egy ilyet kerestünk fel a második napon, hogy gyakoroljuk a játék kazak változatát és hogy kipróbáljuk végre a kazak lovakat, mert mieink, ahogy mondtam is, itthon maradtak.

- Az Almatitól pár kilométerre lévő falu szélén, a gyepen pár kazak lovas várt bennünket. Egy darabig nézelődtünk a napfakította tájon, vártuk a játék tárgyát. Egyszer aztán a távolból mintha mekegés hallatszott volna, s rövidesen feltűnt egy lovas, hozta a kecskét, pontosabban egy nagyobb gidát, amit a mi edzésünkre vágtak le, mégpedig a hagyományos rituálé szerint. Vagyis az állatot lefektették a földre, mellétérdeltek és elmondtak egy imát. Azután vágta el

egyikük a kecske torkát és eresztette ki a vérét. A játékhoz levágnák még a fejet és a négy lábszárát, a mérkőzés után pedig megnyúzzák, megfőzik és közösen megeszik a húst.

- *Miért volt szükség az edzésre?*

- A köböre, amit mi játszunk csak nagy vonalaiban hasonlít a kökparra, amit itt Karahsztánban annyira szeretnek. Itt például úgy kezdik, hogy felkapják a földről a kecskét, ami 50 kilós (csak nekünk vágunk egy 30 kilós gidát) és egy speciális mozdulattal beteszik a kengyelszija alá úgy, hogy a lovas az egyik kezével fogja a szarát, a másikkal a kecskét, amit a lábszárával a ló hasához nyom, ezzel stabilizálja. Nagy erő és komoly technikai jártasság kell hozzá. Van is hol és mikor megszerezni, mert rajongásig szeretik. Ők a hétvégeken és sokszor délutánonként is a nagy focizások helyett kökparoznak. Mivel gyerekkoruk óta csinálják valami elképesztő ügyességre tettek szert az évtizedek alatt. Ezt láthattuk is mert itt az edzés utáni napon egy másik faluban egy pénzdíjas kökpar verseny előtt volt szerencsénk bemutatózni és persze megnéztük a játékot is, amire vagy ötven lovas gyűlt össze.

- *Hogy sikerült a bemutató olyan helyen, ahol a ló manapság is „napi használatban” van?*

- Kölcsön lovakon de a saját nyeregben ültünk és a kazak lovakat nem is volt időnk betanítani, mert hát mikor. Az egész úgy történt, hogy mielőtt a kökpar mérkőzés elkezdődött kihirdették, hogy most a magyar vendégek bemutatót tartanak. A versenyzők kicsit méltatlankodtak a szájukat az időhúzás miatt, de aztán csak kaptunk egy csapat lovat és húsz percet, hogy na, akkor gyorsan, mert itt pénzdíjas kökpar összecsapás kezdődik és hát az most a világon a legeslegfontosabb. Sebesen nyergeltünk, mentünk két kört, aztán nekifogtunk: íjászat volt, kelevézt hajítottunk, a karikás ostort használtuk, megcsináltuk a dzsigitelést meg a kozákállást (ezeket trükklovaglásnak is mondják).

- *Mit szóltak hozzá?*

- Leesett az álluk. Hihetetlen módon tetszett nekik a bemutató, úgyhogy, amikor leszálltunk a lovakról özönlöttek oda, nyomkodták a szánkba sült húst, meg vodkával itattak bennünket. Ez ott a megtiszteltetés jele.

- *Milyen volt ázsiai nevelésű lovakon ülni?*

- Amellett, hogy kövérek, gondozottak és jól képzettek a lovaik, az európai világ finomkodásának nyoma sincsen az ottani lovaskultúrában. A lovak sincsenek túltanítva. Például egyáltalán nem ismerik azokat a segítségeket, amiket mi csizmával, derékkal, combbal lovaglaskor csinálunk. Amit ők ismernek és használnak is az a *kamcsi*, a lovaglókorbács és hát a szár. Ebből is látszik, hogy a lovaglásuk nem olyan finomkodó, mint az európai lovaglóstílus. A lóhasználat egyébként sokkal hétköznapibb esemény, mint nálunk, és valószínűleg még sokáig az is lesz, mert a gyerekeket már egész kicsi korban lóhoz és nyereghez szoktatják.

Mivel a kökpar játékban nagyon benne vannak a lovak, ott mindenféle inger éri őket: hirtelen indulni, hirtelen megállni, fordulni, akkor ott a vérszag, ami furcsa és idegen lehet a lovaknak és így tovább. Ez a játék harci elveken, a közelharcon alapul, ami lónak és lovasnak is komoly

próbát jelent. Egyébként nagy élmény volt végignézni a pénzdíjas versenyt, egészen attól kezdve, hogy minden felől érkeznek a lovasok és aztán megkezdődik a küzdelem...

- Említetted, hogy a játék után a kecskét megnyúzzák, megfőzik és közösen elfogyasztják. Milyen kazak konyha?

- Sok juhot és kecskét esznek, mert öt napot töltöttünk Kazahsztánban és úgy emlékszem ebből négy alkalommal juhot vagy kecskét ettünk. Ezen felül kedvelt eleség a lóhús. Azt olvastam, hogy egy évben kb. egymillió lovat vágnak le és fogyasztanak el. A nemzeti ital – és ezt mindenki tudja – a *kumis*, az erjesztett lótej. A kökparra levágott kecskét pl. úgy készítik el, hogy lenyúzzák, azt a részt, ahol a játék során koszos lett eldobják, ugyanígy azt a belsőséget is, ami nem kell. A húst ökölnyi darabokra vágva kondérba rakják. Nagyon egyszerűen ízesítik és fűszerezik: a paprikát nem ismerik, tehát a húsba sót és borsot tesznek, aztán a saját levében felfőzik és a végén hagymakarikákat szelnek rá. Amikor megfőtt tálakba rakják és kenyérral eszik. Többször is ettünk ilyen pörköltet és mindig nagyon finoman elkészítették. Kendibaj elvitt bennünket valahol Almati felett a hegyek közé egy étterembe. (Az étterem egyébként egy hatalmas nagy jurtaban volt. Ekkorát még nem is láttam, talán ötven ember is elfért benne.) Ott is a birka vagy kecskehús volt a főétel és igazán gazdagon megterített asztal várt bennünket. Egyébként számos hasonlóságot véltünk felfedezni a kazak és a magyar kultúra között. Feltűnt többek között, hogy mi a birkapörköltbe mindig belefőzzük a fejet. Ott ugyanígy készítik el.

- Nagy élmény volt a kazahsztáni út – mondja a legvégén Bene Sándor. - Nagy élmény volt kultúráink közös dolgait felismerni és megtapasztalni. Reméljük nem az utolsó utunk volt Közép- Ázsiába.

Elek

György